

OBPANONSKE POKRAJINE

O OBPANONSKIH POKRAJINAH NA SPLOŠNO

a) IME IN GEOGRAFSKI POLOŽAJ

- glavne panonske značilnosti prisotne, v omiljeni oz. spremenjeni obliki
  - o več gričevij, podnebje manj izrazito celinsko
- najnižja makroregija, največji delež **ravnega površja**
- **severovzhodni, manj vzhodni del Slovenije**
- mejijo na tri države: Avstrijo, Madžarsko, Slovenijo
- **lega na robu** Panonske nižine, **odprtost** proti tej nižini – podnebno, zgodovinsko, kulturno, gospodarsko (vplivanje)
- razmejitev težko določiti – prehodi postopni in neizraziti
- **prehodne pokrajine**
- pogojna zahodna meja – razširjenje vinogradov
- **robe ali periferne pokrajine** – lega na robu države, prometna odročnost in gospodarska zaostalost
  - o avtoceste izboljšale, vendar ne opazno

b) POGLAVITNE NARAVNE ZNAČILNOSTI

- pokrajinska dvojnost – izmenično **menjavanje ravnin in gričevij**
  - o **obpanonske ravnine**
    - **rečni nanosi proda, v kvartarju** nanesele **Sava, Drava, Mura**
    - vršaji iz rečnoledeniškega proda, ustvarile reke na prehodu v nižji obpanonski svet
    - glavne reke odrinile manjše reke in povzročile, da se izlivajo vanje nižje (Sava Krko, Drava Dravinjo, Mura Ščavnico)
    - **največje nižine** v Sloveniji
    - 150 – 300 m
  - o **obpanonska gričevja**
    - ostanek morskih in rečnih usedlin, v terciarju odložili Panonsko morje in pritoki
    - **terciarna gričevja**
    - različna kamninska osnova – **nesprijeti peski, sprijeti laporji, peščenjaki** – maj odporne kamnine
      - reke potoki te kamnine razrezali v gričevja, pri večjih strminah ob večjem deževju nastanejo **usadi**
    - robovi nižin, v dolinah sredi gričevij – **nanosi iz gline** – zamočvirjena tla
      - v takšnih dolinah izvedli **melioracije**
      - Slovenske gorice
    - ne presegajo 400 m, posamezni deli se dvigujejo tudi višje
  - o **tektonski prelomi** – mineralni in termalni vreli – osnova za nastanek zdravilišč

- podnebje je najbolj **celinsko – zmerno celinsko ali subpanonsko podnebje**
  - o poletne **temperature nekoliko nižje, padavin je nekoliko več**, še posebej poleti
  - o količina padavin se zmanjšuje v smeri SV, od 1200 – 800 mm
  - o v ravninah in dolinah temperaturni obrat
  - o vinska trta – **topli pas** – prisojne strani gričevij
  - o pogoste **suše** – najmanj namočeni del, najbolj na kmetijstvo vezani del
- veliko različnih prsti
  - o **mlade obrečne prsti**
    - ravnine, niso primerne za poljedelstvo, uspevajo vlagoljubne rastline in travniki, maj njiv; ob Savi, Dravi Muri
  - o **glejne prsti**
    - pritoki glavnih rek
  - o **psevdogleji**
    - doline v notranjosti gričevij
  - o **distrične rjave prsti – kisle**
    - silikatni prod, ravnine ob Dravi in Muri, največ njiv
  - o **evtrične rjave prsti**
    - gričevja, karbonatni prod, ob spodnji Savi, veliko njiv
- najmanj gozdnati del
  - o **gozdnati otoki**: Krakovski gozd – Krška kotlina, osrednji del Dravskega polja
  - o **osojna pobočja**, zaradi opuščanja kmetijstva tudi povsod drugod
  - o listnati gozdovi; bukev, kostanj, hrast graden, beli gaber; ob rekah črna jelša in hrast dob
  - o izjeme gozdovi rdečega bora v sredini Dravskega polja in na Goričkem
- **krajinski parki**: Kozjanski krajinski park, Krajinski park Goriško (2003; mozaik travnikov, sadovnjakov, njiv, vinogradov; prepletanje z mokrišči ob nereguliranih strugah, raznovrsten gozd; vidra; naselje Grad)
- največji reki **Drava in Mura**
  - o izvirata v Alpah
  - o **snežni režim**, napajanje s topljenjem snega
  - o njuni pritoki dežno-snežni režim
- **Sava**
- zajezitve rek – **umetna jezera** – na Dravi sta **Ptujsko in Ormoško** jezero; v Slovenskih goricah več umetnih jezer in ribnikov

c) POGLAVITNE DRUŽBENE ZNAČILNOSTI

- **najbolj kmetijski**, gospodarsko **najmanj razvit del**
- najvišji delež kmečkega prebivalstva
- **vinogradništvo**
- gostota poselitve v ravninah je nadpovprečna
- zadnje stoletje **izseljevanje** v tujino, zdomstvo, odseljevanje v druge dele države

- naselja so **razložena** – razprostirajo se po slemenih – gričevja
- **obcestna naselja** – ravnine
- reliefna dvojnost se kaže pri poselitvi, gospodarskem razvoju
- družbeni razvoj vezan na **naravne danosti** – gosteje poseljeno, ugodnejši razvoj
- razvoj vezan na železnice
- **razvoj mest ob železnici**, zaostajanje odmaknjenih območij (Goričko, Haloze, ob meji)
- socialistično obdobje – **politika policentričnega razvoja ali periferija** – razvijanje manjših središč, odpravljanje razlik v regionalnem razvoju
  - o učinek zdomcev na zmanjševanje razlik (vlaganje kapitala)
- po osamosvojitvi kriza enostransko usmerjenjih podjetij, razvoj storitvenih dejavnosti, nastanek novih občin
- **avtocestne povezave**
  - o razvojna spodbuda
  - o Maribor – Lendava, Novo mesto – Hrvaška
  - o povezovanje odročnih in slabo razvitih krajev, gradnja novih hiš, širitev gospodarskih dejavnosti, drugi deli, ki niso povezani, še vedno problem
- **ravnine – poljedelstvo, gričevja – vinogradništvo, sadjarstvo**
  - o gojenje **pšenice, koruze, krmnih rastlin**
  - o živinoreja – družinske kmetije, povezava s poljedelstvom; živinorejske farme – **govedo, prašiči, perutnina**
  - o večje in sodobnejše kmetije, manjše izumirajo
  - o naravna in umetna gnojila, škropila
  - o onesnažena prst, ogrožena podtalnica
- **industrija** – dve središči: Maribor, Novo mesto; ne tipična gospodarska dejavnost
- **promet**
  - o pomen V. koridorja, povečan tovorni promet
- **turizem**
- **zdravilišča** – termalna in mineralna voda, zdravljenje bolezni, rehabilitacija, termalni parki, kongresni centri; zaposlitev, vlaganje v infrastrukturo, razvoj drugih storitev, skrb za dediščino, EKO pridelava; počitniška bivališča (zidanice)

OBPANONSKE RAVNINE IN GRIČEVJA

a) NOVOMEŠKA POKRAJINA IN VZHODNA KRŠKA KOTLINA

- **Krška kotlina** – tektonsko ugreznjena, delimo na manjši zahodni in večji vzhodni del
  - o **Novomeška pokrajina – Dolina ob spodnji Krki – Zahodna Krška kotlina**
    - prehodna pokrajina
    - valovito, **rahlo gričevnato površje**
    - veliko apnenca
    - okljuk reke Krke – nastalo **Novo mesto**
      - zadnja desetletja razcvet, prej zaostalo zaradi prometne odmaknjenosti

- **visoka tehnologija, vlaganje in znanje tujega kapitala, storitvene dejavnosti**
- gospodarsko, upravno, izobraževalno, zdravstveno, kulturno **središče Dolenjske**
- Krka, Revoz, Adria Mobil
- Dolenjske toplice, grad Otočec

o **Vzhodna Krška kotlina**

- redno **poplave**, najnižja povprečna nadmorska višina
- večino zavzema **Krško-Brežiško polje** – vršaj Save (odrinila pritoka Krka in Sotlo – meja s Hrvaško)
- velik delež **njiv**
- kraji na robu kotline – **Krško in Brežice, Kostanjevica, Šentjernej**
  - proizvodnja papirja in kartona, Nuklearna elektrarna Krško, Terme Čatež
  - Krakovski gozd

b) KRŠKO, SENOVSKO IN BIZELJSKO GRIČEVJE

- obrobje, podaljšek Posavskega hribovja
- desni breg Save, zahodno od Krškega – **Krško gričevje**
  - o proti Z Raduljsko hribovje
  - o od Posavskega je ločeno z Mirnsko dolino
  - o **Mirna, Mokrong**
- levi breg Save – **Senovsko gričevje**
  - o **Senovo**- nekdanj premogovnik, značaj podolja
- levi breg – **Bizeljsko gričevje**
  - o V, že bolj dvignjeno
  - o vinogradi – Bizeljsko, bližina Krškega, Trška gora pri NM
  - o Šmarješke toplice
  - o kakovostna vina
- **Sevnica** – pod gradom, Lisca, kemična industrija
- dolina Save – **HE Boštanj in Blanca**
- **TE – Brestanica**
- ta gričevja + Vzhodna Krška kotlina = **Spodnje Posavje**

c) SOTELSKO IN VOGLAJNSKO GRIČEVJE

- **terciarni gričevji**, porečje zgornje in srednje **Sotle ter Voglajne**
- od Šentjurja do Rogatca – široko podolje
  - o največja naselja
- maj razvito območje
- turizem vezan na zdraviliška kraja Rogaško Slatino in Podčetrtek
- večji kraji: **Šentjur, Šmarje pri Jelšah, Rogatec**

- **Rogaška Slatina**
  - o steklarstvo, mineralna voda, zdravilišče
- **Podčetrtek**
  - o Terme Olimia, samostan Olimje
- **Posreda**
  - o grad
  - o uprava **Kozjanskega parka**
    - porečje Bistrice na V Posavskega hribovja, odročnost in gospodarska zaostalost – nerazvito območje
    - preplet treh naravnogeografskih enot: predalpsko hribovje z gozdnatimi vrhovi, vinogradniško terciarno gričevje, ravnice ob Sotli

d) HALOZE IN DRAVINSKE GORICE

- **Haloze**
  - o strma pobočja, ozke doline, kratka slemena v različnih smereh
  - o težko prehodno
  - o reka **Dravinja**
  - o manjša razložena naselja, **Makole**
  - o **vzhodne ali vinorodne Haloze** – nižje, obsežnejše, vinogradi
  - o **zahodne ali gozdnate Haloze** – višje, strmejše, gozd
  - o kratke doline
- **Dravinjske gorice**
  - o nižje, manj gričevnate
  - o zgodnja industrializacija – lega ob glavnih prometnicah
  - o **Slovenske Konjice, Slovenska Bistrica** (metalni polizdelki Impol, olja Gea), **Poljčane, Zreče** (terme, tovarna orodja)
  - o Ptujška Gora

e) DRAVSKO, PTUJSKO IN SREDIŠKO POLJE

- ravninska pokrajina, nasuta z **dravskim prodom**
- **Dravsko polje** – med Mariborom in Ptujem, **Ptujsko polje** – med Ptujem in Ormožem, **Središko polje** – okoli Središča med Ormožem in hrvaško mejo
- **silikatni prod, glineno ilovnati nanosi** (rob pokrajine ob stiku s Pohorjem)
- **HE Zlatoličje in Formin**
- najrodovitnejša kmetijska pokrajina, močna industrializacija in urbanizacija, pomembne prometne poti
- vpliv južne železnice
- **Maribor, Ptuj, Ormož, Kidričevo**
- **Maribor** – drugo največje mesto v državi, tekstilna in kovinska industrija, kriza po prehodu na tržno gospodarstvo, preusmeritev v storitvene dejavnosti, središče SV dela

Slovenije, podjetja: Mariborska livarna, Henkel Maribor, sedež Pošte Slovenije, Dravske elektrarne, zavarovalniška, bančna podjetja

- **Kidričevo** – tovarna aluminija Talum, industrijski kraj
- **Ptuj** – središče kmetijstva, podjetje Perutnina Ptuj, storitvene dejavnosti, lepo zgodovinsko mestno jedro, Terme Ptuj, kurenti

f) SLOVENSKE GORICE

- **največje gričevje, med Muro in Dravo**
- slabo sprijeti **terciarni sedimenti**
- zahodni del širši in višji od vzhodnega
- široka, ploska, zamočvirjena dna dolin
  - o reki **Pesnica, Ščavnica**
  - o **melioracije**, spremenili v njivske površine, naselja ostala na robu
- gosto vodno omrežje
- reki pogosto poplavljali, regulirali in zgradili več **umetnih jezer**
- razložena naselja po slemenih, strnjena značilna za večje kotline
- travniki v mokrotnih dolinah, sadovnjaki, vinogradi na prisojaj, gozdovi na osojah
- kmetijska pokrajina
- vinogradništvo: **Radgonsko-Kapelske gorice** na severu, **Ljutomersko-Ormoške gorice** na vzhodu, **Jeruzalemske gorice** okoli Jeruzalema
- gričevje – živinoreja, delno sadjarstvo
- **Lenart** – središče živinoreje, sadjarstva, vinogradništva; tovarna plastike
- **Sladki vrh** – Paloma, ob meji z Avstrijo
- **Prlekija** – kulturno območje, prleško narečje; vzhodne Slovenske gorice, Mursko polje; kraj Ljutomer

g) PREKMURJE IN POMURJE

- **Prekmurje**
  - o leva stran Mure
  - o spadal pod ogrski del AO, ločeno razvijanje
- **Pomurje**
  - o porečje Mure in njenih pritokov
  - o občine, ki gravitirajo k Muri
  - o nekaj ozemlja na desni strani Mure – ravninski del ob Muri in del Slovenskih goric
- Prekmurje se deli na gričevji **Goričko in Lendavske gorice + obsežen ravninski del**
  - o ravnina na obeh straneh Mure – **Pomurska ravnina**
  - o leva stran Mure: **Ravensko** (Murska Sobota), **Dolinsko** (Lendava)
  - o desna stran Mure: **Mursko polje** (Ljutomer), **Apaško polje** (Apače)
- **reka Mura** odprava nižinske pritoke – **Ščavnico, Ledavo**
  - o snežni režim, primerna za HE, ampak jih ni
  - o edinstveni rečni ekosistem, rečni rokavi, mrtvice, poplavni gozdovi, številne ptice

- **narodno pestro:** Madžari (Goričko, Dolinsko) – Lendava; Romi (zahodno Goričko proti JV, Pušča)
- katoličani, veliko evangeličanov – Goriško, Ravensko (severni del)
- lončarska, opekarska glina – lončarstvo
- **nafta, zemeljski plin – Lendava;** danes le še manjše količine zemeljskega plina
- slatine, termalna voda – zdravilišča
- **Pomurska ravnina**
  - o **njivski, najmanj gozdat, gosteje poseljen del**
  - o gručasta, obcestna naselja
  - o **žitnica**
  - o problem velika **zemljiška razdrobljenost** – posledica ogrskega dednega prava
  - o **živinoreja** – govedo, prašiči
  - o živilsko-predelovalna industrija, tekstilna (Mura)
- **Murska Sobota** – raznovrstna industrija; Pomurske mlekarne
- **Lendava** – petrokemično podjetje Nafta
- **Ljutomer** – kovinsko-predelovalna, živilska industrija, konji kasači
- **Gornja Radgona** – raznovrstna industrija, kmetijski sejem
- turizem temelji na mineralni in termalni vodi – Terme 3000 (Moravske Toplice), Terme Lendava, Radenci, Terme Banovci
- **Goričko**
  - o **terciarno gričevje**, slabo sprijeti sedimenti
  - o krajinski park
  - o gozdat
  - o **prometna izoliranost** – nerazvitost, obrobna lega
  - o zahodni del gosteje poseljen, bolj gospodarsko razvit
  - o najbolj **demografsko ogrožena pokrajina**, neugodna starostna sestava
- **Lendavske gorice**
  - o podaljšek Goričkega proti JV
  - o najmanjša, najbolj izrazita vinogradniška pokrajina

SLOVENSKI ZAMEJCI

POKRAJINE AVTOHTONE SLOVENSKE POSELITVE V ZAMEJSTVU

- a) SLOVENSKO ZAMEJSTVO JE DOŽIVELO VELIKE SPREMEMBE
- slovensko zamejstvo so **bližnja območja sosednjih držav**, nadaljevanje pokrajin iz Slovenije
- tam živi **avtohtono slovensko prebivalstvo**
- danes drugačne razmere kot včasih, več selitev, asimilacij - nova prostorska razporeditev in funkcija slovenske manjšine

- število pripadnikov manjšin se **zmanjšuje**
- mlajša generacija slovenščino obvlada slabo
- **slovenščina postaja simbolni jezik**
- po vstopu v EU več zanimanja za naš jezik
- območja manjšin imajo manjšinske šole, dvojezične napise

b) GLAVNE USTANOVE ZAMEJSKIH SLOVENCEV

- **Italija**
  - o dve krovni organizaciji: **Slovenska kulturno-gospodarska zveza in Svet slovenskih organizacij**
  - o Slovenska skupnost - politična stranka
  - o 30 OŠ, SŠ v Trstu in Gorici (nekateri programi)
  - o na Tržaškem največ kulturno, športnih, političnih org.
  - o imajo **Slovensko stalno gledališče**
  - o Slovenski raziskovalni inštitut
  - o časopis - **Primorski dnevnik**
  - o radijski in televizijski program v slovenščini
- **Avstrija**
  - o **Koroška**
    - 2 krovni organizaciji: **Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij**
    - nastali po 2. svet. vojni
    - povezujeta veliko društev in organizacij
    - prva deluje v okviru Krščanske kulturne zveze, druga Slov. posvetne zveze
    - Skupnost koroških Slovencev in Slovenk
    - Enotna lista > politična stranka
    - Zvezna gimnazija in Zvezna realna gimnazija za Slovence, dvojezična trgovska akademija - Celovec
    - Višja šola za gospodarske poklice > Šentpeter pri Šentjakobu
    - Slovenski znanstveni inštitut, Zveza bank, Mohorjeva družba in Drava (založbi) - Celovec
    - tednik **Novice in Nedelja**, radijski in televizijski program
  - o **Štajerska**
    - Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko
- **Madžarska**
  - o Zveza Slovencev na Madžarskem - Monošter
  - o Državna slovenska samouprava - Gornji Senik
  - o tednik Porabje
  - o samostojna slovenska radijska postaja

c) POKRAJINE AVTOHNOTE SLOVENSKE POSELITVE V ITALIJI

- 3 pokrajine: **tržaška** (največ pravic), **goriška in videmska** (najmanj pravic)
- v Videmski pokrajini dolgo niso bili priznani
- zakon o zaščiti slovenske manjšine iz leta 2001
- **32 občin** - slovenščina v javni rabi
- **šole, kjer je učni jezik samo slovenščina** (Tržaško, Goriško)
- **vrtec, OŠ in dvojezični center, po zakonu** (Videmska)
- **videmska pokrajina kulturna izolacija**
- **Tržaško**
  - o flišni podaljšek Koprškega gričevja in italijanski del Krasa
  - o do 2. svet. vojne mesto italijansko, zaledje slovensko
  - o kasneje več priseljencev iz Jugoslavije - ezuli
  - o proces suburbanizacije zaledja
- **Goriško**
  - o Doberdobski Kras, italijanski del Goriškega polja in Brd
  - o središče Gorica
- **Beneška Slovenija**
  - o **terciarni** pas vinogradniškega gričevja nad Furlansko nižino
  - o **Nadiške doline** (V)
    - reka Nadiža
    - doline pod Matajurjem
    - Špeter Slovenov - tam dvojezični šolski center
  - o **Terske doline** (Z)
    - reka Ter
    - vzporedne doline
  - o razvijala ločeno od ostalih pokrajin
  - o gravitira proti Furlanski nižini
  - o **območje izseljevanja** - obrobna lega, slabe naravne možnosti, Furlanski potres
  - o staro prebivalstvo
- **Rezija**
  - o **ledeniška dolina** sredi Z Julijskih Alp
  - o bogata kultura, **posebno narečje** - posledica izoliranosti
  - o izseljevanje
  - o najmanj čutijo Slovence
  - o **Ravanca**, središčni kraj
- **Kanalska dolina**
  - o alpska dolina med Julijskimi in Karnijskimi Alpami
  - o prometni koridor med Italijo in Srednjo Evropo
  - o včasih večinsko nemško prebivalstvo
  - o danes Furlani, Slovenci in Italijani
  - o **Trbiž** - največji kraj, včasih trgovsko, danes turizem

- o na stiku 3 jezikovnih skupin
- **Svete Višarje**
  - o romarsko središče
  - o leži na gorskem slemenu, nad Kanalsko dolino
  - o smučišča
  - o božja pot 3 narodov
  - o tu vsako leto srečanje 'treh Slovenij' (domovina, zamejci, izseljenci)

- d) POKRAJINE AVTOHTONE SLOVENSKE POSELITVE V AVSTRIJI
- slovenski prostor se tu ohranja in širi
- razseljevanja podeželja in rast Slovencev v Celovcu in Beljaku
- **južna Koroška- J del Celovške kotline**
  - o obrobje Karavank, Ziljska dolina
  - o gričevnato, hribovito, planotasto površje
  - o v pleistocenu ledenik do Pliberka - posledica številna jezera - turizem
- **Selško-Kapelsko podolje in drugi deli Karavank ob meji** - večinsko slovensko prebivalstvo
- **Podjuna** (največja prodna ravnina) > najbolj slovenska
  - o ugodno za kmetijstvo
  - o turizem (jezera, Peca)
  - o Pliberk
- **Velikovoško Podravje**
  - o S od Drave
  - o pobočja Svinje nad njim
  - o nad dolino ležijo 3 najsevernejša naselja dvojezičnega območja: **Djekše, Kneža, Krčanje**
- **dolina Rož**
  - o Z od Podjune
  - o Borovlje
  - o turizem ob Baškem jezeru
- **Gure - gričevnat, planotast in hribovit svet**
  - o nekatera naselja ohranila slovenski značaj
- **Vrbsko-Celovško podolje**
  - o Vrbsko jezero in Celovec (deželno in manjšinsko središče)
- **Beljaška sovodenj**
  - o Z Celovške kotline, sotočje Zilje in Drave
  - o Beljak - blizu prometno križišče
- **Ziljska dolina**
  - o najbolj zahodna, ni dvojezičnih tabel
  - o med Karnijskimi in Ziljskimi Alpami

- o Podklošter
- o Ziljsko štehvanje
  - konjeniška igra, mladi moški hitro jezdijo mimo 3 m visokega kola, na kolu je sod in ta sod morajo razbiti
- v deželi Štajerska živijo ob Radgorskem kotu in ob meji

e) SLOVENSKO PORABJE NA MADŽARSKEM

- nadaljevanje Goričkega proti severu do reke Rabe (del narodnega parka Örség)
- neugodne življenjske razmere - **izseljevanje**
- danes nedotaknjena narava - gozdovi, travniki - pohodništvo
- podeželske ceste - kolesarjenje
- 17 kulturnih skupin
- **Monošter** - tja se tudi mladi selijo

f) SLOVENCİ NA HRVAŠKEM

- **ob obmejnih krajih Istre, Gorskega kotarja, Medmurja**
- **nimajo status manjšine**, ker jih največ živi v mestih Reka in Zagreb
- imajo društva